

УДК 342.951:343.8:341.231.14

DOI https://doi.org/10.32782/galician_studies/law-2025-11-15

Щерблюк Олександр Миколайович,

адвокат

ORCID ID: 0009-0009-6660-6228

ГЕНЕЗА ТА ЕВОЛЮЦІЯ КАТЕГОРІЇ «МІСЦЯ НЕСВОБОДИ» В ЮРИСДИКЦІЙНІЙ ПРАКТИЦІ ТА НАУКОВІЙ ДОКТРИНІ УКРАЇНИ

Актуальність статті полягає в тому, що термін «місця несвободи» для української юрисдикційної практики є відносно новим правовим конструктом, який почав активно застосовуватися в адміністративному, кримінальному процесі, а також у сферах публічного управління порівняно нетривалий період. Проте за останні роки цей термін суттєво розширив сферу свого функціонування: він усе частіше використовується в медійному просторі, нормативно-правових актах, юридичній науці та професійній правознавчій літературі. Завдяки своїй універсальності категорія «місця несвободи» претендує на визнання базовою під час опису та здійснення правознавчої та контрольно-наглядової діяльності стосовно спеціальних установ, де фізичні особи утримуються під контролем державних інституцій на виконання заходів адміністративного, кримінального чи медично-соціального примусу. Метою статті є здійснення цілісного наукового аналізу генези, нормативно-правового закріплення та адміністративно-правової сутності категорії «місця несвободи» в українській юрисдикційній практиці, висвітлення етапів її концептуалізації та визначення її ролі як інструменту міжвідомчої уніфікації контролю за захистом прав людини. У статті здійснено комплексний теоретико-правовий та адміністративно-правовий аналіз генези, становлення та інституціоналізації поняття «місця несвободи» в українській юрисдикційній практиці та науковій доктрині. Простежено трансформацію цієї категорії від міждисциплінарного та правознавчого терміна до універсального адміністративно-правового інструменту міжвідомчої уніфікації та наскрізного контролю за закритими установами. Досліджено три ключові етапи еволюції даного концепту: доктринальний (розвиток теорії «тотальних інституцій» та автономного тлумачення позбавлення волі у практиці ЄСПЛ), міжнародно-нормативний (ратифікація Факультативного протоколу до Конвенції ООН проти катувань) та інституційно-правовий (запровадження Національного превентивного механізму у системі Омбудсмана України). Проаналізовано систему чинного законодавства України, акти стратегічного рівня, нормотворчість Кабінету Міністрів України та підзаконне регулювання правоохоронних органів щодо застосування категорії «місця несвободи». Висвітлено науковий спадок класичної школи українського адміністративного права у підготовці теоретичного підґрунтя для переходу від вузької кримінально-процесуальної парадигми «місце позбавлення волі» до широкої адміністративно-правової концепції захисту прав людини в закритих інституціях.

Ключові слова: місця несвободи, позбавлення волі, адміністративний примус, Національний превентивний механізм, Омбудсман, катування, практика ЄСПЛ, закриті установи, публічне управління, захист прав людини.

Shcherbliuk O. M. Genesis and evolution of the category «places of deprivation of liberty» in the jurisdictional practice and legal doctrine of Ukraine

The relevance of this article stems from the fact that the term «places of unfreedom» is a relatively new legal construct in Ukrainian jurisdictional practice; it has only recently come into active use within administrative and criminal proceedings, as well as in the sphere of public administration. However, in recent years, the term's scope of application has expanded significantly: it is increasingly employed in media discourse, regulatory acts, legal scholarship, and professional human rights literature. Due to its versatility, the category of «places of unfreedom» is poised to be recognized as a fundamental concept for describing and conducting human rights protection and oversight activities regarding specialized institutions where individuals are held under the control of state bodies pursuant to measures of administrative, criminal, or medical-social coercion. The article aims to provide a comprehensive scholarly analysis of the genesis, legal codification, and administrative-legal essence of the category «places of unfreedom» within Ukrainian jurisdictional practice, while also outlining the stages of its conceptualization and defining its role as a tool for the interagency unification of human rights oversight. The article presents a comprehensive theoretical and administrative-legal analysis of the genesis, emergence, and institutionalization of the concept of «places of unfreedom» in Ukrainian jurisdictional practice and legal doctrine. It traces the transformation of this category from an interdisciplinary and human rights term into a universal administrative-legal instrument for the interagency unification and comprehensive oversight

of closed institutions. Three key stages in the evolution of this concept are examined: the doctrinal stage (development of the theory of «total institutions» and the autonomous interpretation of deprivation of liberty in the case law of the ECtHR), the international normative stage (ratification of the Optional Protocol to the UN Convention against Torture), and the institutional-legal stage (establishment of the National Preventive Mechanism within the Ukrainian Ombudsman system). The study analyzes Ukraine's current legislative framework, strategic-level acts, the rule-making activities of the Cabinet of Ministers, and subordinate regulations issued by law enforcement agencies regarding the category of «places of unfreedom». It also highlights the scholarly legacy of the classical school of Ukrainian administrative law in laying the theoretical groundwork for shifting from a narrow criminal-procedural paradigm of «places of deprivation of liberty» to a broad administrative-legal concept of human rights protection in closed institutions.

Key words: places of detention, deprivation of liberty, administrative coercion, National Preventive Mechanism, Ombudsman, torture, ECtHR case law, closed institutions, public administration, human rights protection.

Актуальність теми. Термін «місця несвободи» для української юрисдикційної практики є відносно новим правовим конструктом, який почав активно застосовуватися в адміністративному, кримінальному процесі, а також у сферах публічного управління порівняно нетривалий період. Проте за останні роки цей термін суттєво розширив сферу свого функціонування: він усе частіше використовується в медійному просторі, нормативно-правових актах, юридичній науці та професійній правознавчій літературі. Завдяки своїй універсальності категорія «місця несвободи» претендує на визнання базовою під час опису та здійснення правозахисної та контрольної діяльності стосовно спеціальних установ, де фізичні особи утримуються під контролем державних інституцій на виконання заходів адміністративного, кримінального чи медично-соціального примусу.

Попри швидку інкорпорацію зазначеної категорії у правозастосовну практику та підзаконне регулювання, спостерігається виражена термінологічна та концептуальна асиметрія. З одного боку, термін «місця несвободи» активно вживається у стратегічних документах, постановах Кабінету Міністрів України та відомчих наказах. З іншого боку, ця категорія досі відсутня у кодифікованих фундаментальних актах вітчизняного законодавства, таких як Конституція України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Кримінальний кодекс України, Кримінально-виконавчий кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Основи законодавства України про охорону здоров'я, а також Законах України «Про Національну поліцію», «Про прокуратуру», «Про психіатричну допомогу». Наведені базові закони, ухвалені переважно в 1990-х – 2000-х роках, продовжують оперувати спеціальними термінами, заснованими на функціонально-галузевому підході («місця позбавлення волі», «слідчі ізолятори», «заклади соціального захисту осіб, які страждають на психічні розлади» тощо).

Такий стан нормативного регулювання створює науково-практичний феномен, який вимагає детального аналізу еволюції змісту категорії «місця несвободи», визначення її адміністративно-правової природи та систематизації генезису даного терміна від міжнародних правових джерел до національної юрисдикційної практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний фундамент для дослідження заходів обмеження особистої свободи, затримання та правового режиму спецзакладів органів внутрішніх справ/поліції у вітчизняній науковій школі адміністративного права був закладений у працях видатних вчених-адміністративістів. Зокрема, І. П. Голосніченко у своїх фундаментальних дослідженнях обґрунтував необхідність суворого дотримання законності при застосуванні заходів адміністративного примусу, пов'язаних із обмеженням свободи пересування [10, с. 20; 11]. В. К. Колпаков та О. В. Кузьменко здійснили наукову класифікацію заходів адміністративного примусу, виокремивши доставлення, затримання та огляд як елементи адміністративно-правового припинення, що підготувало ґрунт для розуміння особливого правового режиму утримання особи [12, с. 116, 153]. О. М. Бандурка детально проаналізував адміністративно-правовий статус осіб, утримуваних у спецзакладах міліції, та деталізував правовий режим примусового обмеження прав [13; 14].

Розвиток концепту «місць несвободи» у міжнародному та правозахисному вимірах спирається на класичні праці Е. Гоффмана щодо «тотальних інституцій» [15], а також на прецедентну практику Європейського суду з прав людини (справи *Engel and Others v. the Netherlands*, *Guzzardi v. Italy*, *Amuur v. France*, *Storck v. Germany*, *Anatoliy Rudenko v. Ukraine*) [17; 18; 19; 20; 21].

Безпосереднім дослідженням термінологічної адаптації та запровадження категорії «місця несвободи» в Україні в контексті створення Національного превентивного механізму присвячені праці А. Черноусова [22], Ю. Белоусова [23, с. 164–165], М. Таракхала [24, с. 35–36], Я. Заїкіної [24, с. 55], В. Батчаєва та А. Діденка [24, с. 309, 333] та інших авторів.

Метою статті є здійснення цілісного наукового аналізу генези, нормативно-правового закріплення та адміністративно-правової сутності категорії «місця несвободи» в українській юрисдикційній практиці, висвітлення етапів її концептуалізації та визначення її ролі як інструменту міжвідомчої уніфікації контролю за захистом прав людини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Первинний аналіз нормативно-правової бази України свідчить, що термін «місця несвободи» на сьогодні міститься у понад 80 актах національного законодавства. Хоча за своєю числовою кількістю та юридичною силою більшість із цих документів належать до обслуговуючих, підзаконних актів, зазначена категорія вже міцно закріпилася в актах концептуального та стратегічного рівня.

Систематизація законодавчого масиву дозволяє виокремити декілька основних груп нормативно-правових актів, які оперують терміном «місця несвободи»:

1. Стратегічні та законодавчі акти вищого рівня. Категорія «місця несвободи» нормативно закріплена у Законі України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей» [1], Указі Президента України «Про Національну стратегію у сфері прав людини» [2], а також в актах рівня Національної стратегії захисту прав дитини у сфері юстиції на період до 2028 року [3]. Дослідження свідчить, що саме орієнтація на забезпечення універсальних прав людини є першопричиною нормативного використання терміна «місця несвободи» у зазначених документах.

2. Акти Кабінету Міністрів України. Ця група регулює функціонування окремих установ, їх фінансове та організаційне забезпечення. Прикладами є Постанова Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2024 р. № 1338 «Деякі питання запровадження оцінювання повсякденного функціонування особи» (де термін охоплює різноманітні заклади соціального захисту та притулки) [4], а також Постанова Кабінету Міністрів України від 20 січня 2023 р. № 55 «Порядок оформлення довідок про перебування осіб у місцях несвободи внаслідок збройної агресії проти України або інтернування в нейтральних державах» [5]. Зазначені акти мають виражений обслуговуючий та узагальнюючий характер: вони не формулюють первинних юридичних норм про депонування осіб, а використовують категорію для зручнішого охоплення різноманітних об'єктів примусового тримання.

3. Підзаконне регулювання правоохоронних органів та спеціальних служб. До цієї групи належить Наказ Офісу Генерального прокурора від 29 грудня 2021 року № 400 «Про організацію діяльності прокурорів з протидії порушенням прав людини у правоохоронній та пенітенціарній сферах» (де термін окреслює межі компетенції спеціалізованого Департаменту) [6] та Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 30 серпня 2024 року № 598 «Порядок здійснення реінтеграційних заходів та постізоляційного супроводу щодо звільнених оборонців України» [7]. Тут термінологія «місця несвободи» застосовується для опису умов тримання українських військовослужбовців і цивільних осіб, захоплених у полон чи інтернованих окупаційною владою.

4. Судова правотворчість та акти органів конституційної юрисдикції. Термін також знаходить своє відображення у судових актах, зокрема в Ухвалі Конституційного Суду України щодо прийнятності конституційної скарги 2022 року [8], а також в Окремих думках суддів Конституційного Суду України [9].

Поява терміна в чинних актах законодавства свідчить про те, що державний апарат використовує категорію «місця несвободи» передусім як універсальний міжвідомчий інструмент уніфікації. Це дає змогу одним формулюванням об'єднати десятки закритих установ, які підпорядковані різним центральним органам виконавчої влади — від МВС та Міноборони до Міністерства охорони здоров'я України та Мінсоцполітики. Завдяки цьому розробляються єдині стандарти фінансування, нагляду, документування та моніторингу без необхідності щоразового перелічування ізоляторів тимчасового тримання, слідчих ізоляторів, психіатричних лікарень, інтернатів та псевдо-установ на окупаційних територіях.

Поява та інкорпорація терміна «місце несвободи» тісно пов'язана з еволюцією міжнародного права у сфері запобігання катуванням та неналежному поводженню. До початку 2000-х років національні правові системи оперували переважно вузькими поняттями «місце позбавлення волі» або «місця тримання під вартою». Впровадження комплексного терміна «місця несвободи» стало методологічною відповіддю світової спільноти на необхідність забезпечення захисту прав людини в усіх закладах, де особа позбавляється вибору місця проживання та перебуває під примусовим наглядом.

Ключовим міжнародним актом, який закріпив цей концепт, став Факультативний протокол до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання (ОПСАТ), прийнятий ООН у грудні 2002 року [16]. В англomовному оригіналі

тексту вживається поняття «*places of deprivation of liberty*». Відповідно до п. 2 ст. 4 ОПСАТ, позбавлення волі означає «будь-яку форму утримання під вартою чи тюремного ув'язнення або поміщення особи в державне чи приватне місце утримання під вартою, яке ця особа не має права залишити за власним бажанням, за наказом будь-якого судового, адміністративного чи іншого органу» [16, art. 4]. Україна ратифікувала цей Протокол 21 липня 2006 року, що створило міжнародно-правові зобов'язання щодо імплементації зазначеного стандарту у національне законодавство [25].

Особливе значення для вітчизняної юрисдикції має практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), аналіз якої дозволяє простежити формування автономного поняття «позбавлення волі» (ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод). Ключовим здобутком ЄСПЛ стало розмежування формального юридичного статусу установи та фактичного режиму перебування особи:

- Справа «Енгель та інші проти Нідерландів» (Engel and Others v. the Netherlands, 1976): Об'єктом спору стало дисциплінарне тримання військовослужбовців на гауптвахті [17]. Уряд стверджував, що захід є елементом військової дисципліни і не належить до кримінальних покарань. ЄСПЛ встановив, що дисциплінарне утримання у закритому приміщенні, яке особа не може залишити за власним бажанням, є фактичним позбавленням волі [17, § 59].

- Справа «Гуццарді проти Італії» (Guzzardi v. Italy, 1980): Суд аналізував режим примусового проживання підозрюваного у зв'язках з мафією на обмеженій території острова Азінара [18]. Незважаючи на можливість працювати та проживати з сім'єю, ізоляція від зовнішнього світу та постійний нагляд були визнані позбавленням волі. Суд сформулював фундаментальний принцип: *відмінність між обмеженням свободи пересування та позбавленням волі є питанням інтенсивності й ступеня, а не суті чи форми* [18, § 92–93].

- Справа «Амюур проти Франції» (Amuur v. France, 1996): ЄСПЛ визнав транзитну зону аеропорту місцем несвободи, оскільки шукачі притулку перебували під постійним контролем і не могли вільно залишити територію [19, § 42–49].

- Справа «Сторк проти Німеччини» (Storck v. Germany, 2005): Підтверджено, що утримання особи у закритому відділенні приватної психіатричної клініки за згодою опікуна є позбавленням волі в розумінні ст. 5 Конвенції [20, § 71–78].

- Справа «Анатолій Руденко проти України» (Anatoliy Rudenko v. Ukraine, 2014): Тримання особи у психіатричній лікарні визнано обмеженням особистої свободи під захистом ст. 5 Конвенції [21, § 98–105].

Узагальнюючи позиції ЄСПЛ, слід констатувати: термінологічне найменування місця тримання чи його нормативне регулювання некримінальним законодавством не звільняє державу від обов'язків дотримання прав людини. Якщо сукупність обмежень (неможливість залишити простір, постійний нагляд, ізоляція) досягає ступеня *deprivation of liberty*, таке місце є місцем несвободи.

Інкорпорація терміна «місця несвободи» в Україні відбулася на підготовлений науковий ґрунт, який створювався представниками української школи адміністративного права. На зламі XX–XXI століть науковці почали розглядати питання затримання та обмеження особистої свободи окремо від пануючої кримінально-правової парадигми.

Досліджуючи засоби забезпечення правопорядку, вчений аналізував адміністративне затримання та привід. Спираючись на детальний огляд форм обмежень за чинним законодавством, І. П. Голосніченко обґрунтовував необхідність суворого дотримання законності під час застосування будь-яких заходів, що обмежують свободу пересування особи [10; 11, с. 20]. У своїх працях В. К. Колпаков виділяв адміністративно-правове припинення, зараховуючи до нього доставлення порушника, адміністративне затримання та особистий огляд [12, с. 116, 153]. Ці дослідження сформували наукове розуміння того, що будь-яке приміщення чи транспортний засіб, де поліція або інший орган утримує особу, є зоною особливого адміністративно-правового режиму. Досліджуючи діяльність органів внутрішніх справ, академік О. Бандурка приділяв значну увагу питанням прав людини і поліцейського примусу [13; 14]. У дисертаційному дослідженні (1994 р.) [13] та подальших працях [14] ним проаналізовано адміністративні аспекти функціонування спеціальних закладів (ІТТ, приймальників-розподільників). О. Бандурка обґрунтував правовий статус утримуваних осіб як суб'єктів, обмежених у правах за адміністративним рішенням, що підготувало науковий базис для подальшого виокремлення «місць несвободи адміністративного типу».

Науковий спадок І. П. Голосніченка, В. К. Колпакова та О. М. Бандурки став платформою, на якій молоде покоління науковців почало досліджувати спеціальні установи не лише з позицій ефективності примусу, а й з позицій превенції катувань та забезпечення прав людини.

Практичне впровадження та поширення терміна «місця несвободи» в Україні відбулося завдяки діяльності недержавного правозахисного сектору та запровадженню інституції Національного превентивного механізму (НПМ).

Перші систематичні приклади використання терміна у науково-аналітичному обігу зафіксовано у щорічному бюлетені «Права людини в Україні – 2011» [24]. У цій праці М. Тарахкало застосував термін як синонімічний до місць позбавлення волі у зв'язку із захистом права на життя та наданням медичних послуг [24, с. 35–36]; Я. Заїкіна використала його при описі завдань НПМ [24, с. 55]; В. Батчаєв та А. Діденко проаналізували стан тримання іммігрантів і в'язнів [24, с. 309, 333]. А. Діденко дав одне з перших визначень: «місця несвободи — місця, де особа утримується у будь-якій формі під вартою чи у тюремному ув'язненні, або поміщена в державне чи приватне місце утримання під вартою або опікою, яке ця особа не має права залишити за власним бажанням» [24, с. 333].

Імовірно, першою фаховою аналітичною працею, присвяченою розмежуванню концептів, стала стаття А. Черноусова «Місця несвободи vs. місця позбавлення волі» (2011 р.) [22]. Автор підкреслив, що Факультативний протокол до Конвенції ООН вимагає ширшого розуміння закритих установ [22]. Термін «місця несвободи», за А. Черноусовим, є зручним інструментом для охоплення моніторингом об'єктів поза системою кримінальної юстиції (лікарень, інтернатів, притулків, спеціальних шкіл) [22]. На основі аналізу англійських понять *«deprivation of liberty»* та *«custodial setting»* ним було запропоноване дефінітивне формулювання, яке згодом лягло в основу законодавства [22].

Вирішальним інституційним кроком стало прийняття Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»» від 2 жовтня 2012 року [26]. Цим актом в Україні було запроваджено модель НПМ «Омбудсман +» (спільні візити працівників Офісу Омбудсмана та представників громадськості) [26]. Законодавцем у ст. 13 Закону було нормативно закріплено розгорнутий, проте невичерпний перелік місць, які Омбудсман має право відвідувати (ІТТ, СІЗО, психіатричні заклади, дитячі будинки, пансіонати для літніх людей, військові гауптвахти тощо) [26]. Методологічне обґрунтування функціонування НПМ висвітлено у працях Ю. Белоусова (2013 р.) [23, с. 164–165].

У результаті проведеного наукового дослідження сформульовано такі висновки:

1. Термін «місця несвободи» виступає відносно новим, проте вже усталеним правовим конструктом в українській юрисдикційній практиці та науці [22; 24; 26]. Виникнувши як категорія міжнародного права та правозахисного дискурсу, цей термін трансформувався в базову концептуальну модель для опису захисту прав осіб, які перебувають під примусовим контролем держави.

2. У сучасному публічному управлінні категорія «місця несвободи» виконує функцію адміністративно-правового інструменту міжвідомчої уніфікації [1–7]. Вона дозволяє об'єднати під єдиним правовим режимом зовнішнього нагляду різнопрофільні установи, підпорядковані МВС, Мін'юсту, МОЗ, Мінсоцполітики та Міноборони, забезпечуючи наскрізне регулювання прав утримуваних осіб.

3. Відсутність терміна в базових кодифікованих кодексах України (КК, КПК, КВК, КУпАП) пояснюється історичним збереженням у них галузевих підходів 1990-х років («місця позбавлення волі»). Водночас активне вживання терміна в актах стратегічного рівня [1; 2; 3] та постановах КМУ [4; 5] за останні роки доводить незворотність процесу його законодавчої інкорпорації.

4. Генеза категорії спирається на три взаємопов'язані джерела:

- *міжнародно-правове* (ст. 4 Факультативного протоколу до Конвенції ООН проти катувань [16]);
- *прецедентне* (практика ЄСПЛ щодо автономного тлумачення позбавлення волі у справах *Engel, Guzzardi, Amuur, Storck, Anatoliy Rudenko* [17–21]);
- *вітчизняне доктринальне* (праці вчених-адміністративістів І. П. Голосніченка [10; 11], В. К. Колпакова [12], О. М. Бандурки [13; 14] та правозахисників А. Черноусова [22], Ю. Белоусова [23], А. Діденка [24]).

5. Впровадження інституції Національного превентивного механізму за моделлю «Омбудсман +» у 2012 році [26] остаточно закріпило розгорнуту систему місць несвободи на законодавчому рівні. Застосування цієї категорії зміщує вектор державного контролю з формальної каральної доцільності на адміністративно-правову превенцію катувань та неналежного поведіння.

Література

1. Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей: Закон України від 26 січ. 2022 р. № 2010-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 14. Ст. 95.

2. Про Національну стратегію у сфері прав людини: Указ Президента України від 24 берез. 2021 р. № 119/2021. *Офіційний вісник Президента України*. 2021. № 10. Ст. 418.
3. Про Національну стратегію захисту прав дитини у сфері юстиції на період до 2028 року: Указ Президента України від 15 січ. 2025 р. № 17/2025. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/172025-53401>.
4. Деякі питання запровадження оцінювання повсякденного функціонування особи: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 листоп. 2024 р. № 1338. *Урядовий кур'єр*. 2024. № 236.
5. Порядок оформлення довідок про перебування осіб у місцях несвободи внаслідок збройної агресії проти України або інтернування в нейтральних державах: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 20 січ. 2023 р. № 55. *Офіційний вісник України*. 2023. № 12. Ст. 782.
6. Про організацію діяльності прокурорів з протидії порушенням прав людини у правоохоронній та пенітенціарній сферах: Наказ Офісу Генерального прокурора від 29 груд. 2021 р. № 400. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/nakazi-ofisu-generalnogo-prokurora>.
7. Порядок здійснення реінтеграційних заходів та постізоляційного супроводу щодо звільнених оборонців України: затверджено Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 30 серп. 2024 р. № 598. *Офіційний вісник України*. 2024. № 81. Ст. 4812.
8. Ухвала Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі щодо прийнятності конституційної скарги від 2022 р. *Архів Конституційного Суду України*.
9. Окрема думка судді Конституційного Суду України щодо застосування принципів обмеження особистої свободи від 2022 р. *Архів Конституційного Суду України*.
10. Голосніченко І. П. Запереджувальні заходи адміністративного припинення: навч. посіб. Київ: КІВС, 1997. 72 с.
11. Голосніченко І. П. Попередження правопорушень адміністративно-правовими засобами. Київ: Вища школа, 1998. 180 с.
12. Колпаков В. К. Адміністративне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
13. Бандурка О. М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи вдосконалення: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 1994. 385 с.
14. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України: підручник. Харків: Унів. внутрішніх справ, 1998. 480 с.
15. Goffman E. Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates. Anchor Books, 1961. 386 p.
16. Факультативний протокол до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання від 18 груд. 2002 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 39. Ст. 334.
17. Engel and Others v. the Netherlands: Judgment of the European Court of Human Rights of 8 June 1976 (Series A no. 22). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57479>.
18. Guzzardi v. Italy: Judgment of the European Court of Human Rights of 6 November 1980 (Series A no. 39). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57498>.
19. Amuur v. France: Judgment of the European Court of Human Rights of 25 June 1996 (Reports 1996-III). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57988>.
20. Storck v. Germany: Judgment of the European Court of Human Rights of 16 June 2005 (Application no. 61603/00). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69398>.
21. Анатолій Руденко проти України (Anatoliy Rudenko v. Ukraine): Рішення Європейського суду з прав людини від 17 квітня 2014 р. (Заява № 50226/07). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-142438>.
22. Черноусов А. Місця несвободи vs. місця позбавлення волі. *Харківська правозахисна група (архів)*. Жовтень 2011. URL: <https://khpg.org/1318321045>.
23. Белоусов Ю. В. Забезпечення прав людини у діяльності органів внутрішніх справ України: Мінімальні стандарти належного поводження / За ред. Ю. Белоусова. Київ: К.І.С., 2013. 210 с.
24. Права людини в Україні – 2011: Доповідь правозахисних організацій / За ред. Є. Захарова. Харків: Права людини, 2012. 384 с.
25. Про ратифікацію Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання: Закон України від 21 лип. 2006 р. № 22-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 39. Ст. 334.
26. Про внесення змін до Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» щодо правових засад функціонування національного превентивного механізму: Закон України від 2 жовт. 2012 р. № 5409-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 41. Ст. 551.

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (2022). *Pro sotsialnyi i pravovyi zakhyst osib, stosovno yakykh vstanovleno fakt pozbavlennya osobystoi svobody vnaslidok zbroinoi agresii proty Ukrainy, ta chleniv yikhnikh simej* [On social and legal

protection of persons in respect of whom the fact of deprivation of personal freedom as a result of armed aggression against Ukraine has been established, and members of their families] (Law of Ukraine No. 2010-IX, Jan. 26). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, (14), Art. 95.

2. President of Ukraine. (2021). *Pro Natsionalnu stratehiyu u sferi prav ludyny* [On the National Human Rights Strategy] (Decree No. 119/2021, Mar. 24). *Ofitsiyni visnyk Prezydenta Ukrainy*, (10), Art. 418.

3. President of Ukraine. (2025). *Pro Natsionalnu stratehiyu zakhystu prav dytyny u sferi yustytzii na period do 2028 roku* [On the National Strategy for the Protection of Children's Rights in the Justice Sector for the Period until 2028] (Decree No. 17/2025, Jan. 15). <https://www.president.gov.ua/documents/172025-53401>

4. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2024). *Deyaki pytannya zaprovadzhennya otsynuyuvannya povsyakdennoho funktsionuvannya osoby* [Certain issues of introducing the assessment of a person's daily functioning] (Resolution No. 1338, Nov. 15). *Uryadovyi kurier*, (236).

5. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2023). *Poryadok oformlennya dovidok pro perebuvannya osib u mistyakh nesvobody vnaslidok zbroinoi agresii proty Ukrainy abo internuvannya v neitralnykh derzhavakh* [Procedure for issuing certificates of stay of persons in places of detention as a result of armed aggression against Ukraine or internment in neutral states] (Resolution No. 55, Jan. 20). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*, (12), Art. 782.

6. Prosecutor General's Office of Ukraine. (2021). *Pro mekhanizm ta organizatsiyu diyalnosti prokuroriv z protydyi porushennyam prav ludyny u pravookhoronniy ta penitentsiarniy sferakh* [On the organization of activities of prosecutors to combat human rights violations in the law enforcement and penitentiary spheres] (Order No. 400, Dec. 29). <https://gp.gov.ua/ua/posts/nakazi-ofisu-generalnogo-prokurora>

7. Ministry of Internal Affairs of Ukraine. (2024). *Poryadok zdiisnennya reintehratsiynykh zakhodiv ta postizolyatsiinoho suprovodu shchodo zvilnenykh oborontsiv Ukrainy* [Procedure for implementation of reintegration measures and post-isolation support for released defenders of Ukraine] (Order No. 598, Aug. 30). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*, (81), Art. 4812.

8. Constitutional Court of Ukraine. (2022). *Ukhvala Druhoi kolehii suddiv Pershoho senatu Constitutional Court of Ukraine pro vidmovu u vidkrytti konstytutsiinoho provadzhennya u spravi shchodo pryinyatnosti konstytutsiinoi skharhy* [Ruling of the Second Panel of Judges of the First Senate of the Constitutional Court of Ukraine refusing to open constitutional proceedings on admissibility of constitutional complaint]. Constitutional Court of Ukraine Archive.

9. Constitutional Court of Ukraine. (2022). *Okrema dumka suddi Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy shchodo zastosuvannya pryntsyipiv obmezheniya osobystoi svobody* [Separate opinion of a judge of the Constitutional Court of Ukraine on application of principles of restriction of personal liberty]. Constitutional Court of Ukraine Archive.

10. Holosnichenko, I. P. (1997). *Zaperedzhuvalni zakhody administratyvnoho prypynennya* [Preventive measures of administrative cessation] [Study guide]. KIVS.

11. Holosnichenko, I. P. (1998). *Poperedzhennya pravopurushen administratyvno-pravovymy zasobamy* [Prevention of offenses by administrative legal means]. Vyshcha shkola.

12. Kolpakov, V. K. (2003). *Administrativne pravo Ukrainy* [Administrative law of Ukraine] [Textbook]. Yurincom Inter.

13. Bandurka, O. M. (1994). *Osnovy upravlinnya v organakh vnutrishnikh sprav Ukrainy: teoriya, dosvid, shlyakhy vdoskonalennya* [Fundamentals of management in internal affairs bodies of Ukraine: Theory, experience, ways of improvement] [Doctoral dissertation, Kharkiv University of Internal Affairs].

14. Bandurka, O. M. (1998). *Upravlinnya v organakh vnutrishnikh sprav Ukrainy* [Management in internal affairs bodies of Ukraine] [Textbook]. University of Internal Affairs.

15. Goffman, E. (1961). *Asylums: Essays on the social situation of mental patients and other inmates*. Anchor Books.

16. United Nations. (2002). *Fakultativnyi protokol do Kontventsii proty katurvan ta inshykh zhorstokych, nelyudskykh abo takykh, shcho prynyzhuyut hidnist, vydiv povodzhennya ta pokarannya* [Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment] (Dec. 18). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy* (2006, No. 39, Art. 334).

17. European Court of Human Rights. (1976). *Engel and Others v. the Netherlands* (Judgment, Series A no. 22). HUDOC. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57479>

18. European Court of Human Rights. (1980). *Guzzardi v. Italy* (Judgment, Series A no. 39). HUDOC. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57498>

19. European Court of Human Rights. (1996). *Amuur v. France* (Judgment, Reports 1996-III). HUDOC. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57988>

20. European Court of Human Rights. (2005). *Storck v. Germany* (Judgment, Application no. 61603/00). HUDOC. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69398>

21. European Court of Human Rights. (2014). *Anatoliy Rudenko v. Ukraine* (Judgment, Application no. 50226/07). HUDOC. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-142438>

22. Chernousov, A. (2011, October). *Mistsya nesvobody vs. mistsya pozbavleniya voli* [Places of detention vs. places of deprivation of liberty]. Kharkiv Human Rights Protection Group Archive. <https://khpg.org/1318321045>

23. Bielousov, Y. V. (Ed.). (2013). *Zabezpechennya prav ludyny u diyalnosti organiv vnutrishnikh sprav Ukrainy: Minimalni standarty nalezhoho povodzhennya* [Ensuring human rights in the activities of internal affairs bodies of Ukraine: Minimum standards of proper treatment]. K.I.S.

24. Zakharov, Y. (Ed.). (2012). *Prava ludyny v Ukraini – 2011: Dopovid pravozakhysnykh organizatsii* [Human rights in Ukraine – 2011: Human rights organizations report]. Prava Ludyny.

25. Verkhovna Rada of Ukraine. (2006). *Pro ratyfikatsiyu Fakultatyvnoho protokolu do Konventsii proty katurvan ta inshych zhorstokych, nelyudskykh abo takykh, shcho prynyzhuyut hidnist, vydiv povodzhennya ta pokarannya* [On ratification of the Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment] (Law of Ukraine No. 22-VI, Jul. 21). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, (39), Art. 334.

26. Verkhovna Rada of Ukraine. (2012). *Pro vnesennya zmin do Zakonu Ukrainy «Pro Upovnovazhenoho Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav ludyny» shchodo pravovykh zasad funktsionuvannya natsionalnoho preventyvnoho mekhanizmu* [On amendments to the Law of Ukraine «On the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights» regarding legal grounds for the functioning of the national preventive mechanism] (Law of Ukraine No. 5409-VI, Oct. 2). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* (2013, No. 41, Art. 551).

Дата надходження статті: 27.10.2025

Дата прийняття статті: 19.11.2025

Опубліковано: 29.12.2025